

II. СУБ'ЄКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

2.1 Правове регулювання стартапів як елементів національної інноваційної системи

Побудова інноваційної держави потребує гармонійного та своєчасного розвитку національної інноваційної системи, даний процес призведе до розвитку комплексного механізму в частині регулювання відносин в інноваційній системі та її підсистемах. Аналізуючи законодавчу базу правового регулювання інноваційної діяльності України, можна дійти до висновку, що вона є функціонально неповною та недостатньо розвинутою. Ця проблема й окреслила сферу розвитку малих інноваційних підприємств, а саме стартапів.

В сучасному суспільстві проблеми розвитку стартапів досліджують в різних галузях правових та економічних наук. Даний напрям цікавить як наукову спільноту, так і практиків, інвесторів, підприємців, зокрема, серед яких: Ш. Веісер, Д. Збанацький, Дж. Вонг, Є. Бучацький, Б. Дорф, Г. Дрю, К. Зачаріасі, Б. Казнок, О. Кардаков, О. Мась, Д. Ставицький, П. Тіль та інші.

Для України зараз в пріоритеті побудова ефективного механізму для розвитку інновацій та передових технологій, які швидкими темпами радикально змінюють цілі сектори економіки.

Проблеми сформувались завдяки окремим чинникам, які з різних сторін мають будувати та розвивати інноваційну систему та викликані наступним: недосконалістю законодавчої бази в частині стимулювання інноваційної активності; відсутністю державної стратегії інноваційного розвитку України (та місцевих стратегій), що спричиняє проблеми з визначенням і практичною реалізацією пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; неякісне інсти-

туціональне середовище – правова невизначеність, слабкий рівень захищеності прав інтелектуальної власності, відсутність ефективної та розгалуженої інноваційної інфраструктури, високий рівень корупції, – що позбавляє наукову сферу інвестицій, ускладнює формування ринку інноваційних ідей.

Вирішення поставлених проблем може здійснитися при належному при належному регулюванні національної інноваційної системи (далі – НІС). Так, Ю. Є Атаманова у своєму науковому дослідженні підкреслює, що національна інноваційна система належить до динамічних, гнучких, функціональних систем, конфігурація елементів якої залежить від зміни умов існування, зовнішнього оточення та ін.¹ Основним напрямом функціонування НІС є підвищення інноваційної активності малого та середнього підприємництва нерозривно пов'язано з появою нових інноваційних компаній – стартапів, успішна реалізація яких на ринку є основою розвитку інноваційних процесів в економіці. Малий та середній бізнес являє собою значну і потенційну частину економічного розвитку країни. Важливим поштовхом для її розвитку може стати створення інноваційних проектів або малих інноваційних підприємств як суб'єктів господарювання – стартапів. Але аналізуючи нормативно-правову базу України можна стверджувати, що зазначений суб'єкт не має власного закріплення в законодавстві та й відповідно відсутній його правовий статус в НІС. Перші згадки про таку форму інноваційної діяльності з'явилися в проекті Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності». Зокрема законопроект розглядає даний інноваційний суб'єкт як «стартап – компанія», а саме – суб'єкт інноваційної діяльності, що провадить інноваційну діяльність протягом двох календарних років з моменту його державної реєстрації як суб'єкта господарювання у порядку, встановленому законодавством², але не вирішує питання щодо організаційно-господарських відносин за його участю. Зупинимось на особливостях стартапів як суб'єктів господарювання. Вважаємо, що основа законодавчого регулювання діяльності стартапів повинна складатися з наступного: 1) визначення організаційно-правової форми; 2) охорона прав інтелектуальної власності авторів інноваційних розробок, ідей та ін.; 3) визначення способів фінансування такої діяльності.

Юридична складова при створенні таких суб'єктів господарювання допомагає при вирішенні питань пов'язаних із захистом прав на результати

---

¹ Атаманова Ю.Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: Монографія. Харків: Видавництво «ФІНН», 2008. С. 98.

² Аналіз правового регулювання діяльності інноваційних структур, підтримки малого та середнього підприємництва в Україні (регіональний аспект): наукове видання. За ред. С. В. Глібка, Ю. Є. Атаманової, О. В. Черкасова. Харків: Право, 2018. С. 21.

інтелектуальної діяльності, реєстрації юридичної особи та уставними документами, укладання та зміст договорів з контрагентами (партнерами, клієнтами та ін.). Питання визначення організаційно-правової форми стартапів є основним у розробленні механізму правового забезпечення його діяльності. Дослідивши систему організаційно-правових форм, у яких в Україні можуть створюватись стартапи, вважаємо доцільно виділити характеристики, що детермінують обрання тієї чи іншої організаційно-правової форми для суб'єкта НІС, що здійснюватиме забезпечення інноваційної діяльності. Отже, вони можуть функціонувати у наступних формах: фізична-особа підприємець (ФОП); приватне підприємство (ПП); товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Якщо стартап виступає як проект без утворення юридичної особи та без реєстрації ФОП, то він може відповідати підрозділу або тимчасовому колективу в певній юридичній особі.

Найбільш інвестиційно-привабливою формою діяльності для організації стартапа в Україні є товариство з обмеженою відповідальністю. Відповідно до Господарського кодексу України товариство з обмеженою відповідальністю – це господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном¹. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів. Запропонованій ОПФ притаманні наступні переваги: відсутні вимоги до наявності статутного стартового капіталу; проста процедура реєстрації за місцем проживання підприємця; незначний контроль з боку держави; при даній формі можливо займатися досить широким колом діяльності; мінімальний розмір статутного капіталу не визначений.

Якщо стартап виступає як проект, який виконуватиметься індивідуально, досить зручною формою для нього є створення ПП. Дана форма більш проста в частині оподаткування та управління (можливо самостійно визначати роботу ПП, передбачивши усі істотні положення в статуті), але в частині залучення інвесторів до фінансової частини проекту, можуть виникнути труднощі.

Розглядаючи стартап як інноваційне підприємство або суб'єкт господарювання виділяємо наступні форми діяльності, які поширені в світовій практиці:

1. Інноваційне підприємство, яке функціонує як суб'єкт господарювання та як суб'єкт інноваційної інфраструктури. Такий тип діяльності може здійснюва-

---

¹ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

тися в процесі роботи інноваційного циклу у сфері господарювання без певного інноваційного проекту. В даному процесі вони надають послуги не виробничого характеру, а саме: виконують фінансову, консалтингову, маркетингову, матеріально-технічну, інформаційно-комунікативну, юридичну діяльність.

2. Мале інноваційне підприємство з інноваційним проектом, утворене уповноваженим органом. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інноваційне підприємство визначається як підприємство, що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуг, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг і яке може розраховувати на державну підтримку. В такому стартапі можливо визначити всі його риси і класифікувати як окремий вид стартапу.

3. Виробничі підприємства, які впроваджують результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та винаходів. Такий тип підприємств зустрічається в Постанові КМУ «Про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів», даний термін не визначається як стартап, але має спільні ознаки – характеристики.

4. Юридична особа, фінансування якої відбувається на основі оцінки інноваційного проекту (венчурне інвестування).

5. Стартапи як суб'єкти господарювання, які утворюються без участі в комерціалізації результатів наукової діяльності і не завжди мають інноваційну складову.

Як відмічається, перевагами стартап компаній є їх організаційна єдність з метою, вони динамічно розвиваються та забезпечують оперативну трансформацію наукових результатів в інноваційну продукцію, навіть при наявності однієї з основних проблем правової класифікації стартапів, яка полягає в необхідності використання несформованих економічних критеріїв, які відповідають певним етапам інноваційного процесу та функціонуванню підприємств¹. Але зазначимо, що невеликий формат підприємств найбільш зручний для відкриття стартапів, здатних здійснювати науково-дослідні розробки та/або освоювати їх, комерціалізувати готові інноваційні продукти і у разі успіху також приносити значні податкові надходження державі та соціально-економічний ефект суспільству.

Окремо за самостійною ознакою необхідно визначати спінофф та спінаут-компанії, оскільки основною формою комерціалізації наукових розробок

---

¹ Аналіз правового регулювання діяльності інноваційних структур, підтримки малого та середнього підприємництва в Україні (регіональний аспект): наукове видання. За ред. С. В. Глібка, Ю. Є. Атаманової, О. В. Черкасова. Харків: Право. 2018. С. 22.

і трансферу технологій вважається створення високотехнологічних інноваційних компаній. У окремих країнах ЄС із цією метою у рамках діяльності закладами вищої освіти і науково-дослідних інститутів використовуються зазначені компанії. Обидві форми організації спін-компаній засновані на акціонерному механізмі інвестування у створювану фірму. Компанія-засновник має у своєму розпорядженні контрольний пакет акцій таких новостворених фірм і у випадку їх успішної роботи може або знову включити фірми до своєї структури або вигідно їх продати. Хоча вітчизняними науковцями відмічається, що найчастіше організаційно-правовою формою таких компаній може бути господарське товариство, наприклад товариство з обмеженою відповідальністю¹. Таким чином, спінаут- і спіноф-компанії є певною формою стартап-компаній з особливостями утворення та управління.

З урахуванням викладеного необхідно дослідити законодавство, яке може передбачати створення та розвиток стартапів: Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40-IV²; Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 р. № 1563-VI³; Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 р. № 991-XIV⁴; Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р. № 4618-VI⁵; Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII⁶; Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV⁷. Але перелічена суб'єктність нормативно-правових актів, яка регулює інноваційну діяльність, зовсім не спрямована на визначення сутності стартапу, регулювання та стимулювання його діяльності, тому удосконалення такого законодавства є необхідністю для розвитку підприємництва в Україні.

Крім організаційно-правового визначення інституцій стартапу та стартап-компанії важливим є функціональний аспект їх діяльності і визначення

¹ Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід: монографія / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша, Н. В. Березняк, О. В. Прудка. Київ: УкрІНТЕІ, 2015. С. 200.

² Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. №40-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

³ Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 р. №1563-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>.

⁴ Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/991-14>.

⁵ Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.

⁶ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

⁷ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

джерел фінансування. Фінансово-кредитне забезпечення діяльності стартапів передбачає декілька способів їх фінансування. Існують різні способи залучення інвестицій до фінансування стартапів, теоретично можливими з них виділяються наступні: позики, кредити, гранти (конкурси, тендери), венчурні фонди, бізнес-ангели, бізнес-акселератори, краудфандинг, державна допомога, франчайзинг, лізинг та інші.

Кредити, позики в інноваційні проекти, що виконуються в стартапах суб'єктами господарської діяльності або в утворених малих та середніх підприємствах (далі – МСП) при закладах вищої освіти, наукових установах за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, можуть рахуватися по значущості як одне з основних джерел фінансування.

Оформлення фінансування стартапу інвестором (або засновником суб'єкта господарювання) є одним з основних, ключових способів фінансування його діяльності. Технічно складається з оформлення та внесення змін в установчі документи у зв'язку із прийняттям інвестора до складу учасників, і це може бути договір купівлі-продажу частки (або частини частки). Без участі в статутному капіталі може здійснюватися інвестування на підставі договору позики (в разі надання венчурного фінансування у вигляді позики), договору поруки, під заставу частки або частини частки (для зазначених вище цілей). Але в такому разі мова може йти про втрату контролю над стартапом з боку його розробників та засновників.

Інвесторами інноваційного проекту виступають як державні так і приватні фонди як інвестори, що здійснюють довгострокове фінансування інноваційних проектів на безповоротній основі або за рахунок залучених коштів, венчурні інститути спільного інвестування, фінансові компанії, бізнес-ангели.

На думку О. В. Корнух та Л. В. Маханько, важливим моментом є вибір однієї з моделей фінансування стартапу, оскільки від цього залежить подальша доля проекту¹. Адже, основною проблемою зовнішнього фінансування полягає в тому, що існують взаємні ризики: для інвестора – неповернення засобів, що вкладаються в нові інноваційні підприємства і ризики втрати стартапу для їх засновників.

У аспекті розгляду фінансового забезпечення стартапів, вважаємо за необхідне привести позитивний досвід країн ЄС, зокрема це стосується Латвії, яка у 2017 році прийняла новий Закон про податкові пільги для стар-

---

¹ Корнух О.В., Маханько Л.В.. Стартап як прогресивна форма інноваційного підприємництва. Інвестиції: практика та досвід. № 23. 2014. С. 29. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2014/8.pdf.

тапів. Закон передбачає реалізацію програм державної допомоги компаніям, які мають високий потенціал розвитку і основна діяльність яких пов'язана зі створенням масштабованої бізнес-моделі і розробкою, виробництвом або розвитком інноваційних продуктів. Державна підтримка проявляється у вигляді різних податкових пільг, що дозволить цим компаніям в перші роки діяльності зменшити витрати, пов'язані головним чином з трудовими ресурсами. Закон про підтримку діяльності стартапів передбачає використання таких інструментів:

1. Програма внесення фіксованих платежів, що дозволяє новим компаніям вносити стосовно працівників фіксовані обов'язкові щомісячні внески державного соціального страхування в одному з двох встановлених в країні мінімальних розмірів.

2. Програма залучення висококваліфікованих працівників, яка застосовується в разі, якщо працівник не згоден з внесенням щодо його фіксованих обов'язкових щомісячних внесків соціального страхування.

3. Програма, яка звільняє працівників стартап-компанії від сплати прибуткового податку з населення і передбачає відносно стартап-компанії знижку до 100% на прибутковий податок з підприємства.

Стартап-компанія може претендувати на такі пільги, якщо вона відповідає наступним основним критеріям:

1) компанія при щорічній подачі заяви на отримання підтримки має кваліфікованого інвестора, який надає венчурний капітал в розмірі не менше EUR 30 000 для вкладення в основний капітал стартапу;

2) тривалість діяльності стартапу – не більше 5 років;

3) доходи стартапу від господарської діяльності протягом перших п'яти років не досягнуть EUR 5 000 000, а протягом перших двох років – EUR 200 000;

4) весь прибуток стартап-компанії протягом перших років діяльності буде спрямований на її розвиток;

5) стартап-компанія є інноваційною, а саме: вона має право інтелектуальної власності на об'єкт, що є основою для розробки інноваційного продукту або послуги; не менше 70 % працівників мають ступінь магістра або доктора або не менше 50 % доходів компанії від початку її діяльності направлено на дослідження і розвиток.

Заяви від стартапів на отримання підтримки розглядає комісія з оцінки стартапів, склад якої затверджується Урядом Латвії. Стартапи, які відповідають установленим законом вимогам, комісія буде реєструвати в реєстрі стартапів, які одержать підтримку. Крім того, комісія буде оцінювати і реє-

струвати інвесторів, які виявлять бажання увійти до списку кваліфікованих інвесторів, що надають венчурний капітал. Слід зазначити, що внесок такого інвестора в основний капітал стартапу – одна з попередніх умов надання державної підтримки¹.

Регулювання фінансово-кредитного забезпечення функціонування стартапів здійснюється у рамках законів та законодавчих актів, які стосуються окремих напрямів та особливостей інноваційної діяльності та надання фінансових послуг. Нормативно-правову основу для ведення інноваційної діяльності в Україні складають наступні законодавчі акти: Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560-XII²; Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР³; Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 р. № 5080-VI⁴; Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III⁵.

Висновок. Опираючись на проведене дослідження правової сутності стартапів, можна дійти до висновку, що такому суб'єкту характерні власні ознаки та характеристики, які й виділяють його від інших суб'єктів НІС. Такий стан справ переважно пов'язаний з недосконалістю законодавчої бази України в сфері інноваційного розвитку, яке б передбачило чітке визначення поняття «стартапів» та їх місце в національній економіці держави. Зазначимо також, що у дослідженні процесів, нормативно-правового регулювання та підтримки розвитку МСП повинно розглядатися нерозривно з підтримкою стартапів, за виключенням тих випадків, які у законодавстві передбачають спеціальні норми для діяльності підприємців та організації ними згаданих суб'єктів.

Одним із проблемних аспектів є згадана безсистемність, яка є результатом відсутності єдиного підходу держави до розвитку інновацій. Динамічний розвиток інноваційної діяльності в Україні, стимулює до необхідності у визначенні особливостей правового регулювання діяльності стартапів та охорони їх прав на об'єкти інтелектуальної власності. Слід погодитися, що основною причиною невиконання законодавчої бази у сфері науки та інно-

¹ Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/287272>.

² Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

³ Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>.

⁴ Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

⁵ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

вацій в Україні, усі складнощі, які виникають при його розробленні та ухваленні виникають завдяки тому, що нормативно-правові акти ухвалюються за відсутності інноваційно спрямованої економічної стратегії України¹. Тому вважаємо за необхідність, на основі проекту Стратегії інноваційного розвитку України, розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проекти законів про розвиток інноваційної діяльності в Україні, а також відповідні підзаконні нормативно-правові акти, які передбачатимуть законодавчу підтримку стартапів, засад їх функціонування, визначення правового статусу та видів державної підтримки.

2.2 Університет як креативний суб'єкт національної інноваційної системи

Однією з глобальних характеристик нашого часу є затвердження інноваційного розвитку як домінуючого способу соціального оновлення, формування інноваційного суспільства, яке не просто відкрите для інновацій. Воно саме безперервно генерує інновації різних видів і рівнів. Його функціонування повністю залежить від швидкості впровадження нового знання в усі сфери суспільного життя. Таке суспільство характеризується зростаючою динамічністю складних соціальних трансформацій, обумовлених інтенсивністю розвитку і широким поширенням соціального прогресу. Воно займається безперервним практичним втіленням нових ідей, винаходів у вигляді інноваційних продуктів праці або технологій їх створення, методів організації і управління виробництвом для поліпшення всіх якісних і кількісних економічних та інших соціальних показників як на мікро-, так і на макрорівні².

Становлення інноваційного суспільства – це довгий та складний процес, якому сприяють наступні чинники:

1. послідовна і довгострокова інноваційна політика держави, з чітко сформульованими цілями і завданнями;
2. раціональне використання наявного інноваційного потенціалу як фундаменту для реалізації інноваційної політики і формування інноваційного суспільства;

---

¹ Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. Київ, 2015. С. 239.

² Клімова Г. П. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку/ Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія. за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Х: Право. 2015. С. 8–40.